

AGROBIZNES, FAN VA TEKNOLOGIYALAR

**АГРОБИЗНЕС, НАУКА
И ТЕХНОЛОГИИ**

**AGRIBUSINESS,
SCIENCE AND
TECHNOLOGY**

**ILMIY - AMALIY
ELEKTRON JURNAL**

№ 083688

Platform &
workflow by
OJS / PKP

ISSN: 3060-5245

TOSHKENT - 2026

BOSH MUHARRIR

Oblomuradov Narzullo Naimovich – i.f.d. (DSc), professor.

Bosh muharrir o'rinbosarlari:

Islamov Soxib Yaxshibekovich – q.x.f.d. (DSc), professor.

Sultonov Kamoliddin Sadriddinovich – q.x.f.d. (DSc), professor.

Farmonov To'liqin Xayitmurodovich – i.f.d. (DSc), professor.

Muharrir:

Beglayev Uchqun Xurramovich – i.f.f.d. (PhD), dotsent.

Tahrir hay'atining xalqaro a'zolari:

Kusainov Xalel Xaymullayevich – i.f.d. professor (Qozog'iston davlat texnologiya universiteti)

Vilija Aleknevičienė – i.f.d. professor (Universitet Vitovta Velikogo)

Gilbert Ludwig – professor, (JAMK University of Applied Sciences)

Bobojonov Ixtiyor Baxtiyorovich – i.f.d. professor (Germaniyaning Leybnits nomidagi Markaziy Osiyoda qishloq xo'jaligini rivojlantirish instituti (IAMO))

Daiva Makutenene – professor, (Vitautas Magnus universiteti, Litva)

Xaitboyeva Nargiza Alikulovna – i.f.d. dotsent (Tojikiston davlat huquq, biznes va siyosat universiteti)

Tahrir hay'ati:

08.00.00-Iqtisodiyot fanlari:

Gulyamov Saidasror Saidaxmedovich – i.f.d. (DSc), professor;

Saidov Muxammad-Ali Xakimovich – i.f.d. (DSc), professor;

Rustamova Iroda Baxramjanovna – i.f.d. (DSc), professor;

Ochilov Ilhom Sayitqulovich – i.f.d. (DSc), professor;

Askarov Nazimjon Niyozovich – i.f.d. (DSc), professor;

Abdullayev Altinbek Yangibayevich – i.f.d. (DSc), professor;

Abduvasikov Abduaziz Abdulazizovich – i.f.n. professor;

Mamadiyarov Dilshad Uralovich – i.f.n. dotsent;

Achilov Mashrab Ulug'bekovich – i.f.f.d. (PhD), dotsent;

Galimova Feryuza Rafikovna – i.f.n. dotsent;

Odilova Dilnozaxon Barnayevna – i.f.f.d. (PhD), dotsent;

Yangiboyev Dilshod G'ulomovich – i.f.f.d. (PhD);

Saidova Dildora Nurmatovna – i.f.n. dotsent;

Dexkanova Nilufar Sagdullayevna – i.f.f.d. (PhD), dotsent;

Roziqov Jahongir Mustaqim o'g'li – i.f.f.d. (PhD), dotsent;

Boltayev Nurali Shiramatovich – i.f.f.d. (PhD), dotsent;

Ibragimova Madina Ismoilovna – i.f.f.d. (PhD), dotsent.

06.00.00-Qishloq xo'jaligi fanlari:

Shokirov Alisher Djuraboyevich – q.x.f.d. (DSc), professor;

Mardanov Husniddin Xolbozorovich – q.x.f.d. (DSc);

Abdiyev Fozil Rashidovich – q.x.f.d. (DSc);

Sattorov Maqsud Axtamovich – q.x.f.d. (DSc);

Yuldashov Nurbek Ergashovich – v.f.d. (DSc);

Xalmirzayev Dilmurad Kamilovich – q.x.f.d. (DSc), dotsent;

Namazov Ixtiyor Choriyevich – q.x.f.d. (DSc), professor;

Eshonqulov Jamoliddin Saporboy o'g'li – q.x.f.d. (DSc), professor;

Abdullayev Anvar Kodirullayevich – b.f.n., katta ilmiy xodim;

Atabayev Ma'ruf Maxmudovich – q.x.f.n. professor;

Safarov Asqar Asadullayevich – q.x.f.f.d. (PhD), dotsent;

Mustafakulov Davron Mamatqulovich – q.x.f.f.d. (PhD), dotsent;

Kasimov Botir Sadriddinovich – q.x.f.f.d. (PhD);

Akramov Umiddilla Ikramdjanovich – q.x.f.n. dotsent;

Elboboyev Abdug'ani Shuxrat o'g'li – q.x.f.f.d. (PhD);

Muxammadov Yo'ldoshbek Akmal o'g'li – q.x.f.f.d. (PhD);

Maxmudova Shaxnoza Abdufattaxovna – q.x.f.f.d. (PhD), dotsent;

Idrisov Xusanjon Abdujabborovich – q.x.f.f.d. (PhD), dotsent.

MUASSIS

Toshkent davlat agrar universiteti

ALOQA UCHUN MA'LUMOTLAR

Manzil: Toshkent viloyati, Qibray tumani, Universitet ko'chasi, 2-uy.

Jurnalning telegram manzili:

t.me/agrobiznes_elektronjurnal

E-mail: licht-1989@mail.ru

Jurnalning rasmiy sayti:

<https://www.agrobiznesjournal.uz>

Tel: +(998) 93 439 30 00

Jurnalning ilmiyligi:

Ma'lumot uchun, OAK Rayosatining 30.11.2024-yildagi №364/5-sonli qarori bilan 08.00.00-Iqtisodiyot fanlari bo'yicha, 08.05.2025-yildagi №370/5-sonli qarori bilan 06.00.00-Qishloq xo'jaligi fanlari bo'yicha "Dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan milliy ilmiy nashrlar ro'yxati"ga kiritilgan.

Elektron nashr, 941 sahifa.

E'lon qilishga 2026-yil, 30-aprelda ruxsat etildi.

“AGROBIZNES, FAN VA TEXNOLOGIYALAR” ILMIY-AMALIY ELEKTRON JURNALI

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

- 08.00.01 – Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 – Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 – Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 – Qishloq xo‘jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 – Xizmat ko‘rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 – Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 – Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 – Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 – Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 – Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 – Marketing
- 08.00.12 – Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 – Menejment
- 08.00.14 – Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 – Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 – Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 – Turizm va mehmonxona faoliyati.

06.00.00 – QISHLOQ XO‘JALIGI FANLARI

- 06.01.01 – Umumiy dehqonchilik. Paxtachilik
 - 06.01.02 – Melioratsiya va sug‘orma dehqonchilik
 - 06.01.03 – Agrotuproqshunoslik va agrofizika
 - 06.01.05 – Seleksiya va urug‘chilik
 - 06.01.06 – Sabzavotchilik
 - 06.01.07 – Mevachilik va uzumchilik
 - 06.01.08 – O‘simlikshunoslik
 - 06.01.09 – O‘simliklarni himoya qilish
 - 06.01.11 – Qishloq xo‘jaligi mahsulotlarini saqlash va qayta ishlash
 - 06.02.02 – Qishloq xo‘jaligi hayvonlarini oziqlantirish va ozuqa tayyorlash texnologiyasi
 - 06.02.03 – Xususiy zootexniya. Chorvachilik mahsulotlarini ishlab chiqarish texnologiyasi
 - 06.03.01 – O‘rmon ekinlari. Seleksiya, urug‘chilik va shaharlarni ko‘kalamzorlashtirish. O‘rmonlar agromelioratsiyasi va himoya o‘rmonlarini barpo etish, Dorivor o‘simliklar introduksiyasi, yetishtirish texnologiyasi va agrofarmekologiyasi.
-

DEXKANOVA SHAXLOXON SAGDIYEVNA

Sabzavotchilik tarmog'ining oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashdagi o'rni va ularda daromadlar shakllanishining nazariy asoslari.....693

TADJIYEV ABDUSAME ABDUHAMIDOVICH

Qishloq xo'jaligida fermerlarning vaqt afzalliklari: kvazi-giperbolik yondashuv.....703

BOLTAYEV NAZARBEEK NARZULLAYEVICH, BAXRIDDINOV ASROR RAXMATOVICH

Agrosanoat majmuasida intellektual mulkdan foydalanish tizimini rivojlantirish.....708

QUDIRATOV ERALI SHERALI O'G'LI

Yaylov yerlaridan foydalanish tizimini modernizatsiya qilishda tashkiliy-institutsional o'zgarishlar tahlili.....715

QODIROV JASURBEK SHAROFITDINOVICH

Temir yo'l transporti DXSH loyihalarida alohida hisob siyosati: O'zbekiston empirik tadqiqoti.....726

TOHIROVA FIRUZABONU UMIDJON QIZI

Abdurauf Fitratning tadbirkorlik, hunarmandchilik va xususiy mulk haqidagi g'oyalari hamda ularning kichik biznesni rivojlantirishdagi o'rni.....739

BERDIMURATOV KUANISHBAY GENJEBAEVICH

O'zbekistonda asalarichilik mahsulotlarining ishlab chiqarilishi va eksport salohiyati: iqtisodiy va sog'liqni saqlash aspektlari.....746

SHODIYEV MURODJON BAKIROVICH

Asalarichilik tarmog'ida hosildorlikka ta'sir etuvchi omillar va ularni modellashtirish.....752

QISHLOQ XO'JALIGI FANLARI

XUDAYQULOV JONIBEK BOZAROVICH, ALISHEROV XASAN ALISHER O'G'LI

Dunyo mamlakatlari va O'zbekistonda sholi uchun maqbul o'tmishdosh ekin turlari.....760

DJUMAYEV SHUKUR BABAKULOVICH, OCHILDIYEV NAJMIDDIN NARBAYEVICH, DJUMAYEV SANJAR SHUKUROVICH, BOZOROVA DILYAYRA O'TKIROVNA

G'o'zaning yangi tizmalari tolasi texnologik ko'rsatkichlari: afzalliklari va kamchiliklari.....765

SABZAVOTCHILIK TARMOG'INING OZIQ-OVQAT XAVFSIZLIGINI TA'MINLASHDAGI O'RNI VA ULARDA DAROMADLAR SHAKLLANISHINING NAZARIY ASOSLARI

DEXKANOVA SHAXLOXON SAGDIYEVNA

Toshkent davlat agrar universiteti
"Buxgalteriya hisobi, tahlil va audit"
kafedrasi katta o'qituvchisi

Annotatsiya. Maqolada respublikamizda sabzavot mahsulotlari yetishtirish hajmini oshirishda amalga oshirilayotgan islohotlar va tarmoqni qo'llab-quvvatlashi, qulay agrobiznes muhitini yaratish bo'yicha fikr-mulohazalar bayon etilgan. Sabzavotchilik tarmog'ining oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashdagi o'rni va ularda daromadlar shakllanishining nazariy asoslari tahlil qilingan bo'lib, ularni respublikamizda qo'llash yuzasidan taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: qishloq xo'jaligi, meva-sabzavot, daromadlar, xarajatlar, mahsulot tannarxi.

Аннотация. В статье рассматриваются реформы, проводимые в нашей республике для увеличения объемов производства овощной продукции, поддержка правительства и создание благоприятной среды для агробизнеса. Проанализированы отрасли овощеводства в обеспечении продовольственной безопасности и теоретические основы формирования доходов в них, разработаны предложения и рекомендации по их применению в республике.

Ключевые слова: сельское хозяйство, фрукты и овощи, расходы, себестоимость продукции.

Abstract. The article examines the reforms being implemented in our republic to increase the volume of vegetable production, government support, and the creation of a favorable environment for agribusiness. Vegetable growing sectors in ensuring food security and the theoretical foundations of income formation in them have been analyzed, and proposals and recommendations for their application in the republic have been developed.

Keywords: agricultural sector, fruits and vegetables, expenses and production costs.

KIRISH

Hozirgi globallashuv sharoitida oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash har bir davlatning ustuvor vazifalaridan biri hisoblanadi. Aholi sonining ortishi, iqlim o'zgarishlari, suv resurslarining kamayishi hamda logistika tizimidagi uzilishlar oziq-ovqat tizimiga jiddiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Qishloq xo'jaligi iqtisodiyotning asosiy va strategik tarmoqlaridan biri bo'lib, u aholining oziq-ovqat mahsulotlariga bo'lgan ehtiyojini qondirish, sanoatni xomashyo bilan ta'minlash hamda mamlakatning iqtisodiy barqarorligini mustahkamlashda muhim o'rin tutadi. Ushbu tarmoqda faoliyat yuritayotgan tashkilotlarning moliyaviy barqarorligi va rentabelligi bevosita daromadlar shakllanishi, ularni to'g'ri hisobga olish hamda tahlil qilish tizimining samaradorligiga bog'liq hisoblanadi. Shu sababli qishloq xo'jaligi tarmoqlarini,

ayniqsa, tez hosil beruvchi va yuqori samaradorlikka ega bo'lgan sabzavotchilikni rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Ilmiy adabiyotlarda ta'kidlanishicha, daromadlar hisobining samarali tashkil etilishi korxonaning moliyaviy barqarorligini oshirish bilan birga, resurslardan foydalanish samaradorligini ham kuchaytiradi. Xususan, А.П.Михалкевич tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda daromad va xarajatlarni mas'uliyat markazlari bo'yicha hisobga olish boshqaruv hisobini rivojlantirishning asosiy yo'nalishlaridan biri ekanligi ta'kidlangan. Anorboyeva B.D maqolasida meva – sabzavot mahsulotlari yetishtirish jarayonlari va asosiy tendensiyalarini iqtisodiy – statistik usullardagi tahlilini takomillashtirish masalalari o'rganilgan. Shunday qilib, mavjud adabiyotlar ilmiy asos yaratish bilan birga, qishloq xo'jaligi korxonalarida buxgalteriya hisobini samarali yuritishga ham xizmat qiladi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur tadqiqot ishini amalga oshirishda ilmiy tadqiqot metodologiyasida keng qo'llaniladigan usullardan foydalanildi. Respublikamizda meva-sabzavot mahsulotlari eksport hajmini oshirishni tahlil qilishda mantiqiy fikrlash, ilmiy abstraksiyalash, ma'lumotni guruhlash, analiz va sintez, induksiya va deduksiya usullaridan foydalanildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Mamlakatimizda O'zbekiston Respublikasi Prezidenti va hukumati tomonidan sohani bozor munosabatlariga o'tish jarayonida meva-sabzavotchilikni rivojlantirishga ustuvor yo'nalishlar sifatida katta e'tibor qaratilmoqda. Meva-sabzavotchilik mahsulotlarini tashqi bozorlarda sotish hisobiga mamlakat valyuta tushumining sezilarli qismi shakllanayotganligi ham sohani tubdan isloh qilish va jadal rivojlantirishning ustuvorligidan dalolat beradi.

Xususan, so'nggi yillarda meva-sabzavotchilik sohasini jadal rivojlantirish, mahsulot yetishtirish, saqlash, qayta ishlash va eksport qilish zanjirini yaratishga qaratilgan bir qator farmon va qarorlar qabul qilindi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 29 martdagi "O'zbekiston Respublikasida meva-sabzavotchilikni jadal rivojlantirishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PF-5388 va 2019 yil 23 oktyabrdagi "O'zbekiston Respublikasi qishloq xo'jaligini rivojlantirishning 2020-2030 yillarga mo'ljallangan strategiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PF-5853 sonli farmonlari hamda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021 yil 15 dekabrda "Meva-sabzavotchilik sohasini davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash, tarmoqda klaster va kooperatsiya tizimini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-52-son qarori, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2025 yil 14 iyuldagi "Respublikada piyoz va sabzi mahsulotlarini yetishtirishni

ko'paytirish, chuqur qayta ishlash va ularning eksport hajmlarini oshirish chora-tadbirlari to'g'risida" 437-son qarorlarini misol qilishimiz mumkin.

O'zbekistonda meva-sabzavotchilik sohasi aholining qishloq xo'jalik mahsulotlariga bo'lgan talablarini ta'minlash bilan birga, mamlakat eksport salohiyatini oshirishga xizmat qilib, o'tgan yillar davomida sohaga ixtisoslashgan fermer xo'jaliklari faoliyatini rag'batlantirish va rivojlantirish masalalariga alohida e'tibor berilmoqda. Xususan, Yangi O'zbekistonning 2022-2026-yillarga mo'ljallangan rivojlanish strategiyasida qishloq xo'jaligi samaradorligini tubdan oshirish va uni diversifikatsiya qilish orqali milliy iqtisodiyotni rivojlantirish asosiy vazifalardan biri sifatida ko'rsatilgan [1]. Ya'ni agrar sohani rivojlantirish, klaster tizimini joriy qilish orqali qishloq xo'jaligi mahsulotlarini qayta ishlash, soha xavfsizligini ta'minlash vazifalari belgilangan. Shu bilan birga, qishloq xo'jaligini rivojlantirish orqali aholi farovonligini ta'minlash, xususan, qishloq joylarda istiqomat qiluvchi fermerlarni daromadini 2 barobar oshirish va sohaning o'sish darajasini yiliga 5 foizga yetkazish kabi ustuvor vazifalar belgilangan[3].

So'nggi yillarda sabzavotchilik mahsulotlari ishlab chiqarishining o'sganligi, aholi jon boshiga to'g'ri keladigan oziq-ovqat mahsulotlari hajmining muttasil oshib borayotganligi sohada har tomonlama barqaror o'sish ko'rsatkichlari ta'minlanayotganligining yorqin dalilidir.

Milliy statistika qo'mitasi ma'lumotlariga ko'ra, 2025-yilda respublikadagi barcha toifadagi xo'jaliklar tomonidan 13,7 mln tonna sabzavot yetishtirilgan. Bu ko'rsatkich 2024 yilga nisbatan 1,2 foizga oshgan[5].

1-jadval

2021–2025-yillarda O'zbekiston Respublikasi hududlari kesimida sabzavot yetishtirish hajmining dinamikasi, (ming tonnada)

№	Hududlar nomi	2021 y.	2022 y.	2023 y.	2024 y.	2025 y.	2025-yilda o'zgarishi, % hisobida	
							2021-yilga nisbatan	2024-yilga nisbatan
1.	Qoraqalpog'iston Respublikasi	301,5	319,1	333,3	349,4	419 043	139	119,9
2.	Andijon viloyati	1676,4	1730,6	1772,6	1833,7	2 089 165	124,6	113,9
3.	Buxoro viloyati	831,8	889,5	914,6	931,8	1 190 463	143,1	127,8
4.	Jizzax viloyati	436,5	454,3	472,9	491,7	559 047	128,1	113,7
5.	Qashqadaryo viloyati	496	533,9	559,3	597,3	663 909	133,8	111,2
6.	Navoiy viloyati	304,4	320,4	335	354	413 048	135,7	116,7
7.	Namangan viloyati	886	951	989,3	1048,1	1163 885	131,4	111,1
8.	Samarqand viloyati	1643	1533,7	1576,7	1577,7	1686 136	102,6	106,9
9.	Surxondaryo viloyati	1096,6	1145,6	1169,2	1209,8	1451 656	132,4	120
10.	Sirdaryo viloyati	323,2	294,2	302,6	323,1	352 921	109,2	109,2
11.	Toshkent viloyati	1039,6	1101,5	1154,7	1194,8	1378 833	132,6	115,4
12.	Farg'ona viloyati	1193,9	1249,9	1319,1	1409,5	1616 016	135,4	114,7
13.	Xorazm viloyati	620,5	638,2	653,4	672,3	737 123	118,8	109,6
14.	Toshkent shahri	0,8	1	1	1	1,5	200	160

Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, 2021–2025 yillarda hududlar kesimida iqtisodiy rivojlanishda sezilarli farqlar saqlanib qolmoqda. Ayniqsa, yetakchi viloyatlar iqtisodiy o'sishning asosiy manbai sifatida namoyon bo'lmoqda, past rivojlangan hududlarda esa iqtisodiy siyosatni takomillashtirish zarurati mavjud.

ma'lumotlari asosida 2021–2025-yillarda O'zbekiston Respublikasida sabzavot yetishtirish hajmining hududlar kesimidagi dinamikasi kompleks tahlil qilindi. Respublika bo'yicha sabzavot yetishtirish hajmi 2021-yildagi 10850,2 ming tonnadan 2025-yilda 13722,8 ming tonnaga yetgan bo'lib, umumiy o'sish sur'ati 26,6% ni tashkil etgan. Bu ko'rsatkich agrar sohada olib borilayotgan institutsional islohotlar, resurs tejovchi texnologiyalar joriy etilishi va ishlab chiqarishni diversifikatsiya qilish jarayonlari bilan bog'liq holda shakllangan.

2024–2025-yillardagi o'sish (14,4%) esa tarmoqda intensiv rivojlanish bosqichi davom etayotganini ko'rsatadi.

Hududlar kesimida o'sish sur'atlari sezilarli darajada farq qiladi, bu esa ishlab chiqarish salohiyati, tabiiy-iqlim sharoiti va agrotexnologiyalarni joriy etish darajasi bilan izohlanadi.

Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, 2021–2025-yillarda O'zbekistonda sabzavotchilik tarmog'i barqaror va dinamik o'sish bosqichida bo'lib, umumiy ishlab chiqarish hajmi sezilarli darajada oshgan. Shu bilan birga, hududlar o'rtasidagi farqlar saqlanib qolmoqda.

Sabzavotlar eksporti mamlakat iqtisodiyotida muhim strategik ahamiyatga ega bo'lib, u agrar sektorning barqaror rivojlanishini ta'minlashda asosiy omillardan biri hisoblanadi. Ushbu yo'nalish nafaqat valyuta tushumlarini oshiradi, balki qishloq xo'jaligi mahsulotlariga qo'shilgan qiymatni ham sezilarli darajada ko'paytiradi.

Birinchidan, sabzavotlar eksporti mamlakatga xorijiy valyuta tushumlarini ta'minlaydi. Bu esa tashqi savdo balansini yaxshilashga va milliy iqtisodiyotning barqarorligini mustahkamlashga xizmat qiladi. Ayniqsa, yangi va qayta ishlangan mahsulotlarga bo'lgan xalqaro talab ortib borayotgan sharoitda eksport hajmining kengayishi iqtisodiy foyda keltiradi.

Ikkinchidan, eksport jarayoni qishloq xo'jaligida ishlab chiqarish samaradorligini oshirishga turtki beradi. Fermer xo'jaliklari va agrokorxonalar sifat standartlariga rioya qilishga, zamonaviy agrotexnologiyalarni joriy etishga hamda logistika tizimini takomillashtirishga majbur bo'ladi. Bu esa ichki bozorda ham mahsulot sifati oshishiga olib keladi. Respublikada sabzavotlar eksporti haqida ma'lumot 2-jadvalda keltirilgan[5].

Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, 2024-yilda sabzavot mahsulotlari eksporti 685,2 ming tonnani tashkil etgan bo'lsa, 2025-yilda bu ko'rsatkich 582,0 ming tonnaga tushgan, ya'ni 103,2 ming tonna yoki 15,1% ga qisqargan. Shu bilan birga, eksport qiymati 199,6 mln AQSH dollaridan 214,0 mln dollargacha o'sib, 7,2% ga yoki 14,4 mln AQSH dollariga oshgan.

Ushbu tendensiya iqtisodiy nazariya nuqtayi nazaridan eksport tarkibida sifat transformatsiyasi sodir bo'lganini anglatadi. Ya'ni, eksportning ekstensiv

(hajmga asoslangan) o'sish modeli o'rnini intensiv (qiymatga asoslangan) rivojlanish modeli egallamoqda. Bu esa tashqi savdo siyosatida qo'shilgan qiymatni oshirishga qaratilgan strategiya amalga oshirilayotganini ko'rsatadi.

2-jadval

2024–2025-yillarda O'zbekiston Respublikasida sabzavot mahsulotlari eksportining hajmiy va qiymat ko'rsatkichlari dinamikasi hamda tuzilmaviy o'zgarishlari tahlili

№	Sabzavotlar nomi	2024 yil		2025 yil		2025 yilda 2024 yilga nisbatan o'zgarishi	
		Miqdor (ming tonna)	mln AQSH dollari	Miqdor (ming tonna)	mln AQSH dollari	Miqdor (ming tonna)	mln AQSH dollari
1.	Piyoz	349,6	68,0	319,0	90,1	-30,6	22,1
2.	Karam	178,7	51,3	140,2	60,1	-38,5	8,8
3.	Pomidor	48,5	46,3	45,2	36,0	-3,3	-10,3
4.	Sabzi	95,3	19,5	57,4	11,2	-37,9	-8,3
5.	Qalampir	6,4	8,9	12,4	11,0	6	2,1
6.	Bodring	6,7	5,6	8,4	5,5	1,7	-0,1
Jami:		685,2	199,6	582,	214,0	-103,2	14,4

Tahlil natijalari mahsulotlar kesimida eksport tarkibida sezilarli tuzilmaviy o'zgarishlar yuz berganini ko'rsatadi: piyoz va karam mahsulotlari bo'yicha hajm qisqarganiga qaramasdan, eksport tushumi oshgan: piyoz 30,6 ming tonnaga kamaygan yoki 22,1 mln AQSH dollariga oshgan, karam: 38,5 ming tonnaga kamaygan yoki 8,8 mln AQSH dollariga oshgan.

Bu holat narx elastikligi nuqtayi nazaridan talabning nisbatan barqarorligi va tashqi bozorlarda narx konyunkturasi ijobiy shakllanganini ko'rsatadi. Shuningdek, mahsulot sifati yoki qayta ishlash darajasi oshgan bo'lishi mumkin.

Pomidor va sabzi mahsulotlarida ham hajm, ham qiymat kamaygan: pomidor: 3,3 ming tonnaga yoki 10,3 mln AQSH dollariga kamaygan, sabzi 37,9 ming tonnaga 8,3 mln yoki AQSH dollariga kamaygan.

Mazkur holat mahsulotlarning xalqaro bozordagi raqobatbardoshligi pasayganini ko'rsatadi. Bu esa mahsulot yuqori daromadli segmentga kirib, eksport tarkibida innovatsion va intensiv rivojlanish yo'nalishini aks ettiradi.

Bodring mahsulotida hajm 1,7 ming tonnaga oshgan bo'lsa-da, qiymati 0,1 AQSH dollariga pasaygan. Bunday holat eksport narxining tushganini va bozorda taklif ortiqcha bo'lganini ko'rsatadi.

2024–2025-yillarda sabzavot mahsulotlari eksportida kuzatilgan tendensiyalar tarmoqda sifat jihatdan yangi bosqich shakllanayotganini ko'rsatadi. Ya'ni, eksport hajmini oshirishdan ko'ra, uning iqtisodiy samaradorligini oshirish ustuvor ahamiyat kasb etmoqda. Shu bilan birga, ayrim mahsulotlar bo'yicha salbiy dinamika mavjudligi eksport siyosatini

takomillashtirish, innovatsion agrotexnologiyalarni joriy etish va tashqi bozorlar bilan integratsiyani chuqurlashtirish zarurligini belgilaydi.

Natijada, sabzavot mahsulotlari eksportining barqaror o'sishi va milliy iqtisodiyotdagi strategik ahamiyatini yanada kuchaytirish imkoniyati yaratiladi.

Sabzavotchilik boshqa qishloq xo'jaligi tarmoqlariga nisbatan tezroq pul aylanishini ta'minlaydi, bu esa xo'jaliklarning moliyaviy barqarorligini oshiradi. Ichki bozorda sabzavot mahsulotlari yetarli bo'lsa, narxlarning keskin o'zgarishi oldi olinadi. Bu esa aholining barcha qatlamlari uchun oziq-ovqatga bo'lgan iqtisodiy kirishni ta'minlaydi.

Mahalliy sabzavot ishlab chiqarishning rivojlanishi import hajmini qisqartiradi va milliy oziq-ovqat mustaqilligini ta'minlaydi. Sabzavot mahsulotlarini eksport qilish orqali davlat byudjetiga valyuta tushumlari oshadi. Bu esa iqtisodiy o'sishga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Sabzavotchilik tarmog'ida daromadlar shakllanishining nazariy asoslari qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti, bozor mexanizmlari va agrar ishlab chiqarishning o'ziga xos xususiyatlariga tayanadi. Bu tarmoq yuqori rentabellik, mahsulotning tez buziluvchanligi va mavsumiylik kabi omillar bilan ajralib turadi.

Tarmoqda faoliyat yuritayotgan tashkilotlarning moliyaviy barqarorligi va rentabelligi bevosita daromadlar va xarajatlarning shakllanishi, ularni to'g'ri hisobga olish hamda tahlil qilish tizimining samaradorligiga bog'liq hisoblanadi.

Daromadlar hisobi iqtisodiy kategoriya sifatida korxona faoliyati natijasida olingan iqtisodiy manfaatlarning pul shaklida ifodalanishini anglatadi. Buxgalteriya hisobi nuqtayi nazaridan daromadlar — bu tashkilotning odatdagi faoliyati natijasida aktivlarning ko'payishi yoki majburiyatlarning kamayishi orqali iqtisodiy foyda ortishidir. Ushbu tushuncha xalqaro moliyaviy hisobot standartlari (IFRS) hamda milliy buxgalteriya hisobi standartlarida ham asosiy o'rinni egallaydi.

Qishloq xo'jaligi tashkilotlarida daromadlar odatda quyidagi asosiy manbalar orqali shakllanadi: o'simlikchilik mahsulotlarini realizatsiya qilish, chorvachilik mahsulotlarini sotish, qayta ishlash faoliyatidan tushumlar hamda boshqa operatsion va nooperatsion daromadlar. Ushbu daromadlar korxonaning umumiy moliyaviy natijasini belgilab beradi va foyda shakllanishining asosiy omili hisoblanadi.

Daromadlar hisobining iqtisodiy mohiyati shundan iboratki, u nafaqat olingan tushumlarni qayd etish vazifasini bajaradi, balki korxona resurslaridan foydalanish samaradorligini ham aks ettiradi. Shu sababli daromadlar hisobi boshqaruv qarorlarini qabul qilishda muhim axborot manbai sifatida xizmat qiladi. Ayniqsa, qishloq xo'jaligi kabi mavsumiylik va tabiiy omillarga bog'liq tarmoqlarda daromadlarni to'g'ri hisobga olish ishlab chiqarish samaradorligini oshirishda asosiy rol o'ynaydi.

Nazariy jihatdan daromadlar hisobi quyidagi asosiy tamoyillarga tayanadi: hisoblash usuli tamoyili, moslik tamoyili, ehtiyotkorlik tamoyili va uzluksizlik

tamoyili. Ushbu tamoyillar daromadlarni to'g'ri davrlashtirish, xarajatlar bilan moslashtirish hamda moliyaviy natijalarni ishonchli aks ettirishni ta'minlaydi.

Hisoblash usuli tamoyiliga ko'ra, daromadlar pul kelib tushgan vaqtda emas, balki ular vujudga kelgan davrda tan olinadi. Bu esa moliyaviy natijalarni aniqroq baholash imkonini beradi. Moslik tamoyili esa daromadlar bilan ularga tegishli xarajatlarni bir davrda hisobga olishni talab qiladi, bu esa sof foyda ko'rsatkichining haqqoniyligini ta'minlaydi.

Qishloq xo'jaligi tashkilotlarida daromadlar hisobini tashkil etishda yana bir muhim jihat — bu ularning mavsumiy xarakterga ega ekanligidir. Masalan, o'simlikchilikda daromadlar asosan hosil yig'im-terim davrida shakllansa, chorvachilikda daromadlar nisbatan barqaror tarzda yil davomida shakllanadi. Ushbu farqlar daromadlarni hisobga olish va tahlil qilish jarayonida alohida yondashuvni talab etadi.

Zamonaviy iqtisodiy sharoitda daromadlar hisobi faqatgina buxgalteriya hisobining texnik elementi bo'lib qolmasdan, balki boshqaruv hisobi tizimining muhim tarkibiy qismiga ham aylanmoqda. Boshqaruv hisobi doirasida daromadlar markazlar bo'yicha, mahsulot turlari bo'yicha hamda mas'uliyat markazlari kesimida tahlil qilinadi. Bu esa korxona rahbariyatiga aniq va tezkor boshqaruv qarorlarini qabul qilish imkonini beradi.

Shuningdek, daromadlar hisobining nazariy asoslari iqtisodiy tahlil bilan uzviy bog'liqdir. Chunki daromadlar dinamikasi, ularning tarkibi va o'zgarish tendensiyalari korxona faoliyatining samaradorligini baholashda muhim indikator sifatida xizmat qiladi. Tahlil jarayonida daromadlarning o'sish sur'ati, ularning tarkibiy tuzilishi hamda rentabellik darajasi o'rganiladi.

Qishloq xo'jaligi tashkilotlarida daromadlar hisobining yana bir muhim jihati — bu ularning davlat tomonidan tartibga solinishi va soliq siyosati bilan bog'liqligidir. Daromadlar to'g'ri hisobga olinmasa, soliq bazasi noto'g'ri shakllanishi mumkin, bu esa iqtisodiy xavflarni keltirib chiqaradi. Shu sababli daromadlar hisobini tashkil etishda qonunchilik talablariga qat'iy rioya qilish zarur.

Mablag'lar aylanishiga ishlab chiqarishning mavsumiy xususiyati ta'sir ko'rsatadi, xususan, xarajatlar amalga oshiriladigan davr bilan mahsulot olish davri o'rtasida uzilish mavjud. Tarmoqda ishlab chiqarish xarajatlari uzoq vaqt davomida amalga oshiriladi, ularning qoplanishi esa — mahsulot olinishi — o'simliklarning tabiiy pishib yetilish sharoitlariga bog'liq holda sodir bo'ladi. Ushbu barcha xususiyatlar xarajatlarni hisobga olishni tashkil etishda inobatga olinishi zarur.

Hisobot yilidagi hosil uchun amalga oshirilayotgan xarajatlar bilan bir qatorda, kelgusi yil hosiliga mo'ljallangan xarajatlar ham amalga oshiriladi va ular buxgalteriya hisobida alohida aks ettirilishi lozim.

Sabzavotchilikdagi ishlab chiqarish jarayoni ko'plab aniq ekinlarni yetishtirish bilan bog'liq xarajatlarni o'z ichiga oladi. Shu sababli ishlab chiqarish

xarajatlari buxgalteriya hisobida ishlab chiqarish turlari shuningdek, tegishli xarajatlar tegishli bo'lgan ekinlar kesimida tashkil etiladi.

Sabzavotchilikdagi ishlab chiqarishi turli xil ishlar majmuasidan iborat: yerga ishlov berish, ekinlarga parvarish ko'rsatish, hosilni yig'ib olish va boshqalar. Har bir majmua aniq ish turlaridan tashkil topgan. Shunga ko'ra, buxgalteriya hisobida xarajatlar bajarilgan ish turlari bo'yicha alohida ajratilishi zarur.

Aniq ishlar bajarilishi jarayonida turli xarajatlar yuzaga keladi: yoqilg'i-moylash materiallari, o'g'itlar, urug'lar sarflanadi, ishchilar mehnatiga haq to'lanadi va hokazo. Ushbu barcha xarajatlar hisobda alohida to'planishi va aks ettirilishi lozim. Shu sababli o'simlikchilik xarajatlari buxgalteriya hisobida umumiy summa sifatida emas, balki mahsulot tannarxini kalkulyatsiya qilishda belgilangan moddalarga muvofiq hisobga olinadi.

Qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishi korxonaning turli bo'linmalari (brigadalar, sexlar va boshqalar) bo'yicha tashkil etilgan bo'lib, so'nggi paytlarda ular xo'jalik hisobiga asoslangan mustaqillikka ega bo'lib bormoqda [4]. Buxgalteriya hisobi o'simlikchilikdagi xarajatlarni aniq bo'linmalar kesimida ajratib ko'rsatishni ta'minlashi zarur.

Shunday qilib, o'simlikchilik tarmog'ining ishlab chiqarish xususiyatlaridan kelib chiqib, buxgalteriya hisobi qo'shni yillar kesimida xarajatlar darajasi, asosiy ish turlari, xarajat moddalari va tashkilot bo'linmalari bo'yicha zarur axborotni shakllantirib berishi lozim.

Bunday axborot tegishli analitik hisobvaraqlarni ochish, hisob registrlarining mos shakllaridan foydalanish hamda bilvosita xarajatlarni taqsimlash usullarini qo'llash orqali ta'minlanadi.

Yuqoridagilardan kelib chiqib, o'simlikchilikda buxgalteriya hisobi oldiga quyidagi asosiy vazifalar qo'yiladi:

- ekinlar yoki ekinlar guruhlari bo'yicha xarajatlarni to'g'ri va asosli ajratish;
- ishlab chiqarishning qo'shni yillari bo'yicha xarajatlarni aniq va o'z vaqtida ajratish, kelgusi hisobot davriga tegishli xarajatlarni aniqlash (kuzgi ekinlar, ko'p yillik o'tlar, shudgor tayyorlash va boshqalar);
- tasdiqlangan moddalarga muvofiq xarajatlar (mehnat, urug', o'g'it va boshqalar) bo'yicha aniq ma'lumotlarni shakllantirish;
- hosildan olinadigan mahsulotni o'z vaqtida va to'g'ri hisobga olish;
- mahsulot tannarxini aniqlash uchun xarajatlar va mahsulot chiqimini iqtisodiy asosda umumlashtirish;
- bilvosita xarajatlarni hisob ob'ektlari o'rtasida asosli taqsimlash orqali mahsulotning haqiqiy tannarxini aniqlash;
- boshqaruv qarorlarini qabul qilish samaradorligini oshirish va topshiriqlar bajarilishini nazorat qilish uchun ishlab chiqarish bo'linmalari kesimida zarur axborot bilan ta'minlash.

Barcha holatlarda, agar xarajatlarni bevosita muayyan qishloq xo'jaligi ekiniga bog'lash mumkin bo'lsa, ular birinchi guruh ob'ektlari bo'yicha, ya'ni yetishtirilayotgan ekinlar kesimida alohida hisobga olinadi.

Xarajatlar me'yorlashtirilishi yuqori darajada bo'lgan va ishlab chiqarish bo'linmalariga keng mustaqillik berilgan tashkilotlarda rahbar qarori hamda yuqori tashkilot roziligi bilan xarajatlar hisobini bo'linma kesimida umumlashtirib, keyinchalik ularni kalkulyatsiya moddalari bo'yicha ekinlar (yoki ekinlar guruhlari) va tugallanmagan ishlab chiqarish o'rtasida normativ (yoki prognoz) xarajatlar asosida taqsimlash mumkin.

Bajariladigan qishloq xo'jaligi ishlari bo'yicha xarajatlar hisobining ob'ektlari odatda shunday hollarda ajratiladiki, bu xarajatlarni darhol hisobot yilidagi aniq ekinlarga bog'lab bo'lmaydi. Bu asosan kelgusi yil hosiliga oid, ya'ni tugallanmagan ishlab chiqarish xarajatlariga tegishlidir.

Organik va mineral o'g'itlar kiritish xarajatlari esa ularning fizik massasi asosida ekinlar o'rtasida taqsimlanadi.

Qishloq xo'jaligi tashkilotlarida ayrim xarajatlar mavjud bo'lib, ularni aniq ekinlarga yoki ish turlariga bevosita bog'lab bo'lmaydi. Bunday xarajatlar taqsimlanadigan xarajatlar deb ataladi. Ular yil davomida alohida hisobga olinadi va yil oxirida taqsimlanadi. Bu xarajatlar keyingi yilga o'tmaydi, balki to'liq ravishda tegishli ob'ektlarga yoziladi.

O'simlikchilikda quyidagi taqsimlanadigan xarajatlar alohida ob'ekt sifatida ajratiladi:

asosiy vositalarning amortizatsiyasi va ta'mirlash xarajatlari (don omborlari, sabzavot omborlari va boshqalar). Bu xarajatlar yil oxirida tegishli ekinlar o'rtasida taqsimlanadi. Masalan, don omborlari xarajatlari don massasiga qarab taqsimlanadi;

sug'orish xarajatlari — irrigatsiya tizimlari va jihozlariga xizmat ko'rsatish bilan bog'liq xarajatlar bo'lib, ekin maydonlariga mutanosib ravishda taqsimlanadi;

yerni quritish (melioratsiya) xarajatlari — kanallar va gidrotexnik inshootlarga xizmat ko'rsatish xarajatlari bo'lib, ekinlar va pichanzorlar maydoniga qarab taqsimlanadi.

Shuningdek, o'simlikchilikda ozuqa ishlab chiqarish bilan bog'liq xarajatlar ham alohida hisobga olinadi: silos tayyorlash, senaj tayyorlash, o't uni ishlab chiqarish, granulalar va briketlar ishlab chiqarish va boshqalar. Bu yerda tegishli inshootlar ekspluatatsiyasi, yashil massa tannarxi va boshqa komponentlar qiymati hisobga olinadi. Har bir ob'ekt bo'yicha xarajatlar belgilangan xarajat moddalari nomenklaturasiga muvofiq guruhlanadi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, sabzavotchilik korxonalarida daromadlar va xarajatlar hisobining iqtisodiy mohiyati uning faqat moliyaviy natijalarni aks ettirish bilan cheklanmasdan, balki boshqaruv, tahlil va rejalashtirish

jarayonlarida ham muhim axborot bazasi sifatida xizmat qilishidadir. Daromadlar va xarajatlari hisobini takomillashtirish esa korxonalarning raqobatbardoshligini oshirish, rentabellikni kuchaytirish hamda resurslardan samarali foydalanishni ta'minlashga xizmat qiladi.

Mazkur tarmoqni rivojlantirish orqali nafaqat oziq-ovqat xavfsizligi mustahkamlanadi, balki milliy iqtisodiyotning barqaror o'sishi ham ta'minlanadi. Shu sababli sabzavotchilikni qo'llab-quvvatlash, zamonaviy texnologiyalarni joriy etish va samarali boshqaruv tizimini shakllantirish ustuvor vazifalardan biri hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 28.01.2022 yildagi "2022-2026-yillarga mo'ljallangan yangi o'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risi" dagi PF-60-son Farmoni.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 29 martdagi "O'zbekiston Respublikasida meva-sabzavotchilikni jadal rivojlantirishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PF-5388 Farmoni.
3. Anorboyeva B.D "Meva – sabzavot mahsulotlari yetishtirish jarayonlari va asosiy tendensiyalarini iqtisodiy – statistik usullardagi tahlilini takomillashtirish" "XXI asr: fan va ta'lim masalalari" ilmiy elektron jurnali. №3, 2025 y.
4. А.П.Михалкевич «Бухгалтерский учет в сельском хозяйстве» Учебник. Минск БГЭУ 2004.
5. [https://stat.uz/uz/-O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi sayti](https://stat.uz/uz/-O'zbekiston-Respublikasi-Milliy-statistika-qo'mitasi-sayti).